

УДК 338.242.4:632.934
JEL Classification Q1

Василенко Людмила
здобувач
ННЦ „Інститут аграрної економіки”
м. Київ, Україна
E-mail: L.vasylenko@plt.land

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОБІГУ ПЕСТИЦИДІВ¹

Анотація

Вступ. Пестициди є біологічно активними речовинами, які при недотриманні регламентів їх виробництва, реалізації, збереження та застосування можуть представляти собою загрозу для довкілля, здоров'я людей, тварин, рослин, продукції сільського та лісового господарства. Тому в економічно розвинутих країнах світу накопичений багатий досвід державного регулювання обігу пестицидів. В Україні певною мірою вже сформоване нормативно-правове поле для врегулювання ринку пестицидів. Разом з тим, серйозні проблеми, які існують на вітчизняному ринку засобів захисту рослин, свідчать про необхідність вітчизняного законодавства у даній сфері і потребують рекомендацій щодо його удосконалення.

Метою статті є узагальнення напрямів реформування державного регулювання обігу пестицидів у сільському господарстві України та надання пропозицій щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Методи. При проведенні дослідження застосовувались наступні методи: діалектичний, монографічний, абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, метод системного економічного аналізу і метод наукового узагальнення.

Результати. У статті, виходячи з аналізу чинного законодавства України у сфері обігу пестицидів, обґрунтовані рекомендації щодо його удосконалення з метою здійснення державного контролю та забезпечення цивілізованих умов функціонування ринку ХЗЗР у країні. Автор визначає функції, принципи і напрями державної політики у сфері обігу пестицидів, а також основні інструменти її реалізації. Розроблені пропозиції щодо посилення боротьби із фальсифікованими пестицидами та утилізації застарілих і непридатних до застосування хімічних препаратів.

Перспективи. Подальші дослідження планується проводити стосовно ролі громадськості в процесі контролю застосування пестицидів у сільському господарстві України.

Ключові слова: державне регулювання, законодавче забезпечення, захист рослин, пестициди, ринок, сільське господарство.

Вступ.

Пестициди є біологічно активними речовинами, які при недотриманні регламентів їх виробництва, реалізації, збереження та застосування можуть представляти собою загрозу для довкілля, здоров'я людей, тварин, рослин, продукції сільського та лісового господарства. Тому в економічно розвинутих країнах світу накопичений багатий досвід державного регулювання обігу пестицидів. Різні законодавчі акти суворо регулюють сферу виробництва, продажу та використання хімічних засобів захисту рослин і спрямовані, перш за все, на забезпечення безпеки життя і здоров'я як учасників даного ринку, так і суспільства в цілому.

В Україні ж тільки формується нормативно-правове забезпечення сфери обігу пестицидів. По суті, до 1994 року його не було. На теперішньому етапі нормативно правова база України регулює суспільні відносини у сфері виробництва, реалізації та застосування пестицидів з урахуванням різних аспектів (правових, виробничих, трудових, безпеки тощо). Можна стверджувати, що в Україні певною мірою вже сформоване нормативно-правове поле для врегулювання ринку пестицидів. Разом з тим, серйозні проблеми які існують на вітчизняному ринку засобів захисту рослин, свідчать про необхідність вітчизняного законодавства у даній сфері і потребують рекомендацій

¹ Науковий керівник: Корчинська О.А., доктор економічних наук, старший науковий співробітник

щодо його удосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У рамках порушених питань проводились окремі наукові дослідження, в яких були проаналізовані основні проблеми державного регулювання (В.Авер'янов [1], І. Голосніченко [2], Н. Нижник [3], С. Дубенко [4]), правові наслідки порушення законодавства про пестициди й агрохімікати (В. Висоцький [5]), правовий механізм збереження екологічних систем (М. Бринчук [6], В. Стефанюк [7], Ю. Шемшученко [8]). Водночас багато проблем щодо регулювання ринку пестицидів в Україні не вирішено і потребують подальших досліджень.

Мета.

Мета статті – узагальнити напрями реформування державного регулювання обігу пестицидів у сільському господарстві України та надати пропозиції щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Методологія дослідження.

При проведенні дослідження застосовувались наступні методи: діалектичний, монографічний, абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, системного економічного аналізу і метод наукового узагальнення.

Результати.

Державна політика у сфері обігу пестицидів повинна мати за мету сприяти функціонуванню цивілізованого ринку хімічних засобів захисту рослин, недопущення фальсифікованої і контрабандної продукції та забезпечення безпеки застосування пестицидів (рис. 1). При цьому держава має виконувати такі функції:

- регулюючу;
- стимулюючу;
- контролюючу;
- сануючу.

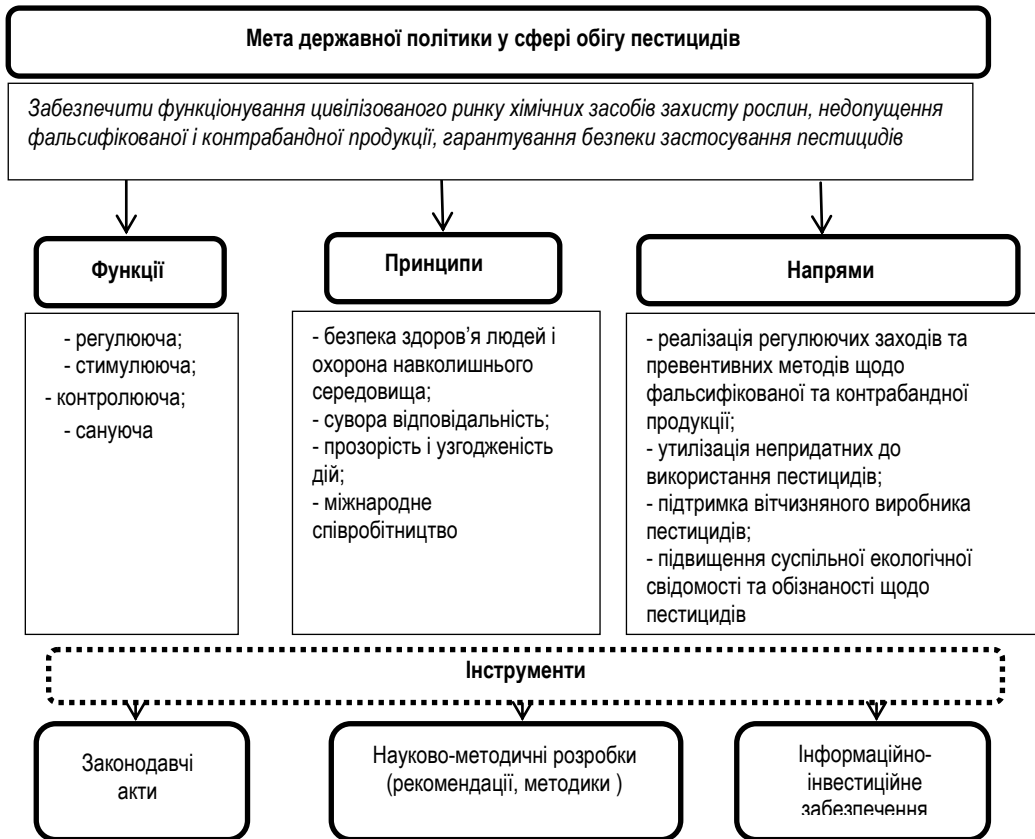
Досягнення поставленої мети та реалізація зазначених функцій передбачає охоплення декількох напрямів. Перш за все, необхідно здійснювати регулювання ринку засобів захисту рослин з метою забезпечення його прозорості, недопущення фальсифікованої і контрабандної продукції та безпеки застосування пестицидів. По-друге, необхідний постійний контроль з боку держави за утилізацією старих і заборонених до використання хімічних засобів. По-третє, слід підтримувати і розвивати вітчизняне виробництво ХЗЗР. По-четверте, важливо підвищувати екологічну свідомість всіх учасників ринку засобів захисту рослин і суспільства в цілому

Основними інструментами реалізації державної політики у даній сфері є законодавча база, науково-методичні розробки (рекомендації, методики тощо), а також інформаційне забезпечення та економічна підтримка.

Реалізація зазначених напрямів державної політики передбачає внесення змін у чинне законодавство, що регулює виробництво, продаж, використання та утилізацію пестицидів. Проведений аналіз існуючого вітчизняного законодавчого забезпечення сфери обігу пестицидів, показав, що українські закони недосконалі, часто змінюються, часом прийняті законодавчі акти містять неточні визначення та неясні положення. Крім того, через відсутність чіткого механізму їх реалізації та джерел фінансування часто ці закони не застосовуються на практиці і, по-суті, мають декларативний характер.

Враховуючи зазначене, слід внести ряд змін до Закону України «Про пестициди та агрохімікати» [9]. По-перше, обіг пестицидів повинен бути безпечним і таке формулювання необхідно закріпити у даному законі, додавши до статті 1 розділу І визначення безпечного обігу

пестицидів як процесу, при якому відсутній або зведений до допущеного рівня ризик, пов'язаний із нанесенням даними засобами можливої шкоди навколишньому середовищу, здоров'ю людей і тварин, рослин, продукції сільського, лісового та водного господарства.

Рис. 1. Державна політика у сфері обігу пестицидів*

*Джерело: власна розробка автора.

По-друге, слід додати положення про те, що у разі, коли виробники або дистриб'ютори пестицидів виявили, що їх препарати можуть нанести серйозну шкоду чи мають значний ризик для сільського господарства, безпеки людей чи тварин, вони повинні негайно припинити виробництво і розповсюдження цих пестицидів, проінформувати відповідних дилерів та користувачів, а також подати звіт про цей випадок у місцеві органи управління сільським господарством і відкликати всі партії препаратів.

По-третє, удосконалення потребують і положення щодо строку реєстрації пестицидів та агрохімікатів. Пропонуємо скоротити максимальний строк реєстрації засобів захисту рослин з десяти до п'яти років. Після закінчення цього терміну варто зробити їх повторні дослідження, а вже після виконання цих заходів – продовжити державну реєстрацію. Адже розробки в сфері пестицидів носять інноваційний характер і за цей період часу можуть бути розроблені нові, ефективніші та безпечніші препарати. Таким чином, скорочення строку реєстрації засобів захисту рослин сприятиме добросовісній конкуренції між їх виробниками та витісненню з ринку неякісної продукції.

Необхідно переглянути плату за реєстрацію пестицидів, яка не змінювалася з 2008 року. У

таблиці 1 представлені чинні розміри плати за проведення експертизи, державної реєстрації та перереєстрації пестицидів і агрохімікатів.

Враховуючи, що за останні десять років відбулася значна девальвація гривні з економічних та політичних причин, доцільно плату за реєстрацію пестицидів збільшити мінімум у три рази з подальшим цільовим використанням цих коштів на моніторинг пестицидів, утилізацію непридатних до використання хімічних засобів та проведення досліджень у сфері екологобезпечного сільського господарства.

Фальсифікація пестицидів і агрохімікатів – це одна дуже велика проблема на українському ринку засобів захисту рослин, оскільки вони небезпечні як для здоров'я людини, так і для стану рослин і ґрунту, а відтак є і загрозою екологічній безпеці країни. У чинній редакції Закону України «Про пестициди та агрохімікати» фальсифіковані пестициди та агрохімікати трактуються як «продукція, яка не відповідає встановленим вимогам, що висуваються до пестицидів і агрохімікатів, у тому числі вимогам щодо маркування та пакування, розміщення інформації про товар на його упаковці тощо, та/або продукція, на упаковці якої зареєстрований знак для товарів та послуг використано з порушенням прав власника» [9].

Таблиця 1

Розміри плати за проведення експертизи, державної реєстрації та перереєстрації пестицидів і агрохімікатів*

Види реєстраційної процедури	Розмір плати, грн	
	експертиза	реєстрація
Державна реєстрація нових препаратів		
Пестицидів та агрохімікатів (крім препаратів для боротьби з гризунами, біопрепаратів та стимуляторів росту)		
-терміном до 10 років	8800	52800
-терміном на 5 років	8800	26400
-терміном на 2 роки	8800	10600
-терміном на 1 рік	8800	5300
Державна реєстрація препаратів, які були зареєстровані раніше (постійно або експериментально)		
Розширення сфери застосування препарату до п'яти культур чи шкідливих організмів:		
-терміном до 10 років	2640	8800
-терміном на 5 років	2640	4400
-терміном на 2 роки	2640	2640
-терміном на 1 рік	2640	1760
Розширення сфери застосування препарату більш ніж на п'яти культурах чи шкідливих організмах:		
-терміном до 10 років	2640	17600
-терміном на 5 років	2640	8800
-терміном на 2 роки	2640	4400
-терміном на 1 рік	2640	2640
Державна перереєстрація		
Пестицидів та агрохімікатів (крім препаратів для боротьби з гризунами, біопрепаратів та стимуляторів росту)		
-терміном до 10 років	2640	26400
-терміном на 5 років	2640	13200
-терміном на 2 роки	2640	5280
-терміном на 1 рік	2640	2640

*Джерело: сформовано автором за [10]

На нашу думку, таке визначення є неповним, тому варто дати більш широке визначення фальсифікованих пестицидів та агрохімікатів у такому варіанті «фальсифіковані препарати і агрохімікати – **заборонена до застосування** продукція, **вироблена чи завезена на територію України нелегально, яка не пройшла реєстрацію** і не відповідає встановленим вимогам, що висуваються до пестицидів і агрохімікатів, у тому числі вимогам щодо маркування та пакування,

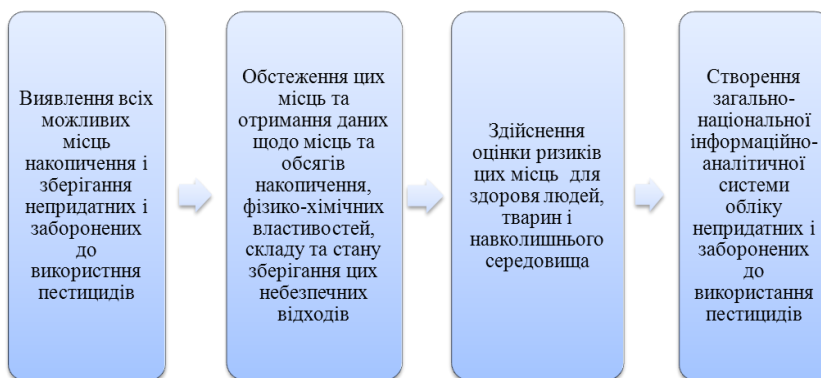
розміщення інформації про товар на його упаковці тощо, та/або продукція, на упаковці якої зареєстрований знак для товарів та послуг використано з порушенням прав власника».

Слід також додати статтю у розділ III щодо поводження із фальсифікованими пестицидами, зазначивши, що підроблені пестициди і агрохімікати, а також тара від них підлягають негайному вилученню та знищенню на підставі рішення суду з обов'язковим інформуванням громадськості про такий випадок через ЗМІ. На даний момент відсутність даного положення у законі може призвести до зловживань, що мають на меті отримання прибутку від продажу фальсифікату. У ЗМІ наводяться непоодинокі приклади, коли виявлені фальсифіковані пестициди через недосконалість механізму поводження з ними, через деякий час знову поступали у продаж.

Доречним буде посилення відповідальності за розповсюдження фальсифікованої продукції, починаючи із працівників митної служби, які дозволяють безпідставно розмитнювати вантаж невідомого походження та реалізовувати його по всій території України. Вважаємо, що питання застосування пестицидів та агрохімікатів є надзвичайно важливим як для економіки України, так і для забезпечення екологічної безпеки нашої держави, тому державний контроль у цій галузі має бути посилено.

В Україні ще за радянських часів накопичений значний обсяг застарілих і непридатних до застосування пестицидів, які небезпечні для здоров'я населення і загрожують довкіллю, перш за все, тому, що умови їх зберігання, найчастіше, не відповідають існуючим стандартам в країні. Процес їх практично безконтрольного накопичення розпочався ще у 1970-х роках після заборони до використання багатьох пестицидів. Неодноразова зміна власника непридатних отрутохімікатів призвела до втрати документації на них, руйнування складів й тари, і, як наслідок, до утворення великої кількості невідомих, непридатних ХЗЗР та виникнення безгосподарних непридатних пестицидів, непридатних або заборонених пестицидів та інших отрутохімікатів. За неофіційними даними в Україні налічується близько 8-9 тис. тонн таких засобів захисту рослин [11] (достовірні статистична інформація з цього питання відсутня). Ринок непридатних пестицидів в Україні оцінюється в 500 млн грн. [11].

Перед державою стоїть задача, перш за все, провести повну інвентаризацію непридатних та заборонених до використання пестицидів, з подальшим вирішенням питання їх безпечного знищення. Це може відбуватися за схемою представленою на рис. 2.

Рис. 2. Етапи проведення державної інвентаризації непридатних та заборонених до використання пестицидів*

*Джерело: власна розробка автора.

Для виявлення місць знаходження непридатних і заборонених до використання пестицидів слід активно залучати територіальні органи Держекоінспекції, Держсанепідслужби, органи місцевого самоврядування, громадян, представників місцевих підприємств, установ і організацій, а також засоби масової інформації.

Наступним кроком після проведення державної інвентаризації має стати визначення найбільш ефективних і безпечних шляхів їх утилізації, знищення та знешкодження і послідуочого життя відповідних заходів.

Якщо за утилізацію пестицидів, термін придатності яких минув, відповідають імпортери, то за виявлені могили пестицидів часів Радянського союзу – місцеві ради. Україна до 2015 року знищувала непридатні пестициди в Німеччині, Польщі, Франції, Великобританії. За даними ЄБА, вартість утилізації тонни пестицидів в ЄС коштує 500-800 євро, але також необхідно врахувати затрати на збір, пакування та вивезення відходів. Загальні затрати можуть становити 2 тис євро за тону.

В Україні існує підприємство «Еко-нова» у Житомирській області, яке може здійснювати знешкодження непридатних пестицидів. Проте у 2017 році Міністерство екології та природних ресурсів анулювало ліцензію, видану даному підприємству на провадження господарської діяльності із здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами (збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізація). Відповідно до Базельської конвенції, до якої Україна приєдналася у 1999 році, транскордонне перевезення небезпечних відходів дозволяється, якщо держава-експортер не має потужностей для знешкодження відходів екологічним чином. Склалася парадоксальна ситуація, коли де-юре потужності для утилізації непридатних пестицидів в Україні є, проте де-факто здійснювати цю діяльність неможливо. В результаті, кількість непридатних пестицидів у країні зростає. Така ситуація вимагає втручання Вищих органів державної влади, підвищення відповідальності Міністерства екології та природних ресурсів за вирішення проблем і якомога швидше розв'язання даного питання.

З метою вирішення частини завдань централізованого управління пестицидами та агрохімікатами в нашій державі також вкрай необхідно впровадити електронну систем управління пестицидами, прикладну програму на національному рівні для реєстрації, інвентаризації, управління запасами пестицидів і агрохімікатів, контролю за застосуванням та знищенням непридатних (заборонених) пестицидів та використаної тари (пакувальних матеріалів) на території країни.

Висновки і перспективи.

Таким чином, ситуація, яка склалася на ринку пестицидів в Україні вимагає обґрунтованої всеохоплюючої і широкомасштабної державної політики, яка має забезпечити цивілізовані умови розвитку даного ринку із гарантуванням екологічної безпеки для населення країни. Проблема удосконалення організаційно-економічного забезпечення функціонування ринку хімічних засобів захисту рослин разом із виваженою державною політикою передбачає також активну участь громадськості у процесі регулювання сфери обігу пестицидів, Тому подальші дослідження будуть проводитися саме у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В.Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 11–12.
2. Голосніченко І. П., Стахурський М.Ф., Золотарьова Н.І. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора І. П. Голосніченка. К. : ГАН, 2005. 232 с.
3. Нижник Н. Р., Мосов С. П. Державне управління в Україні: функція координування. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. №6. С. 111-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_6_24. (дата звернення: 16.04.2018).
4. Дубенко С.Д. Державна служба і державні службовці в Україні : Навч.-метод. посіб.; За заг. ред. Н.Р.Нижник. К.: Вид. дім «ІнЮре», 1999. 244 с.
5. Висоцький В.А. Порушення законодавства про пестициди та агрохімікати – пряма загроза життю та здоров'ю. *Вісник прокуратури*. 2001. №6. С. 67–71.
6. Бринчук М.М. Правовой механизм сохранения (восстановления) экологических систем. *Экологическое право*. 2008. № 2. С. 2-9.

7. Стефанюк В. Проблеми вдосконалення адміністративного права та перспективи розвитку адміністративної юстиції в Україні. *Право України*. 2003. №1. С. 3-7.

8. Шемшученко Ю. Актуальні проблеми кодифікації національного та міжнародного екологічного права. *Право України*. 2011. №2. С. 4-11.

9. Закон України «Про пестициди і агрохімікати» від 02.03.1995 №86/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 16.04.2018).

10. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Розміру плати за проведення експертизи, державної реєстрації та перереєстрації пестицидів і агрохімікатів» від 20.11.2008 №595. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1164-08>. (дата звернення: 16.04.2018).

11. «Нахімічили»: як в Україні застрягли тисячі тонн небезпечних хімікатів. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/02/27/634491>. (дата звернення: 16.04.2018).

Статтю отримано: 17.04.2018 / Рецензування 25.05.2018 / Прийнято до друку: 08.06.2018

Liudmyla Vasylenko

Postgraduate Student

NSC "Institute of Agrarian Economics" of NAAS of Ukraine

Kyiv, Ukraine

E-mail: L.vasylenko@plt.land

IMPROVEMENT OF STATE POLICY IN THE FIELD OF PESTICIDE CIRCULATION

Abstract

Introduction. Pesticides are biologically active substances, which, if they are not complied with the regulations for their production, sale, preservation and use, may pose a threat to the environment, human health, animals, plants, products of agriculture and forestry. Therefore, there is a wealth of experience in the state regulation of pesticide turnover in the economically developed countries of the world. In Ukraine, to some extent, the legal framework for regulating the pesticide market has already been formed. At the same time, the serious problems that exist on the domestic market of plant protection products indicate the shortcomings of domestic legislation in this area and require recommendations for its improvement.

The purpose of the article is to generalize the directions of reforming the state regulation of pesticide circulation in agriculture of Ukraine and to provide proposals on improving legislation in this area.

Methods. The following methods are used during the research: dialectical, monographic, abstract and logical, comparative analysis, method of systemic economic analysis and method of scientific generalization.

Results. The recommendations for its improvement are substantiated in the article based on the analysis of the current legislation of Ukraine in the field of pesticide circulation in order to carry out the state control and ensure the civilized conditions of the functioning market of the chemical plant protection products in the country. The author defines the functions, principles and directions of state policy in the field of pesticide circulation, as well as the main tools for its implementation. Proposals on strengthening the fight against counterfeit pesticides and the disposal of outdated and unsuitable chemicals have been developed.

Discussion. Further research is planned to be conducted on the role of the public in the process of controlling the use of pesticides in agriculture in Ukraine.

Keywords: state regulation, legislative provision, plant protection, pesticides, market, agriculture.

References

1. Averianov, V.B. (2006). Nova doktryna ukraïnskoho administratyvnoho prava: kontseptualni pozytsii [New doctrine of Ukrainian administrative law: conceptual positions]. *Pravo Ukrainy* [The law of Ukraine], 5, 11-12.

2. Holosnichenko, I.P. (Ed.). (2005). *Administratyvne pravo Ukrainy: osnovni poniattia* [The administrative law of Ukraine: the basic concepts]. Kyiv, Ukraine : HAN.

3. Nyzhnyk, N.R., & Mosov, S.P. (2014). Derzhavne upravlinnia v Ukraini: funktsiia koordynuvannia [Public administration in Ukraine: the function of coordination]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine], 6, 111-116. *nbuv.gov.ua*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_6_24.

4. Dubenko, S.D. (1999). Derzhavna sluzhba i derzhavni sluzhbovtsi v Ukraini : Navchalno-metodychni